

SZEMLE

V. MOLNÁR LÁSZLÓ

KANIZSA VÁRA

(Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest. 1937. 169 o.)

A Zrínyi Katonai Könyv és Lapkiadó igen sikeresnek és népszerűnek mondható vártörténeti sorozatában ez a tizenegyedik magyarországi vár, melynek teljes hadtörténelme kerül az olvasó elé. Itt is érvényesült a kiadó elképzelése: egy vár — illetve az annak vonzáskörzetében lezajlott csaták, harcok, katonai vonatkozású események — részletekbe menő feldolgozásával megismertetni a történelem iránt érdeklődő olvasóközönséggel a magyar hadtörténelem egy térben és időben körülhatárolható eseménysorozatát.

Sajnos, Kanizsa vára is azon erősségeink közé tartozik, melyek erődítményeit, épületeit hiába keresi az érdeklődő. Napjainkban — a köveiből épült néhány épületen kívül — semmi sem látszik a hajdan oly hatalmas és országosan fontos erősségből. Kicsiny feudális várként épült a XIII. század második felében, jelentős, sőt, az ország egyik legjelentősebb várává azonban csak a török háborúk során épült ki a XVI.—XVII. században. Miután hivatását betöltötte, a török hadak kiűzése után hatalmas védművei feleslegessé (illetve a Habsburg császári hatalomra nézve veszedelmessé is) váltak, s ezért császári parancsra — 1702-ben — elrendelték teljes megsemmisítését.

A Szerző — az eddigi vártörténeti kötetekben kialakult szerkezeti felépítés elvét követve — Kanizsa (a mai Nagykanizsa belterületén lévő) várának történetét is a kezdetektől (a várról fellelhető legkorábbi adatoktól) a befejezésig (a vár tudatos elpusztításáig) írta meg.

A fejezetek élén álló „Bevezetésben” egy hangulatkeltő gondolatsort közöl a Szerző, s egy villanásra az olvasó elé vetíti Evlia Cselebi török viláगतató leírását a vár fénykorából, a XVII. század közepén látható hatalmas erősségről, amely akkor a török birodalom legnyugatibb és leghatalmasabb végvára volt.

Ezen — az olvasó érdeklődését kétségtelenül

felkeltő — sorok után kezdi meg a Szerző időrendiségben a vár történetének leírását.

A könyv kitűnően szerkesztett, szerkezete világos és jól áttekinthető. Kilenc főfejezete közül az első fejezet foglalkozik a vár történetének kezdetével (27 oldalon.) Ezt követi a vár történetének legmozgalmasabb kora: a török háborúk időszaka. Ezt hét főfejezetben tárgyalja (összesen 118 oldalon), melyben 1532-től 1690-ig írja le az egyre fontosabb szerepet kapó Kanizsa várának hadtörténetét. Az utolsó — kilencedik — főfejezetben a vár tudatos elpusztítását, megsemmisítését közli a Szerző. Az események leírását jól követhetővé teszi az, hogy a Szerző a főfejezeteket — egy-négy oldalas — alfejezetekre osztja, jól megválogatott, hangulatos és plasztikus alcímekkel ellátva.

Az első főfejezet a vár korai történetét foglalja össze „Kanizsa a Mohács előtti történelemben” címmel. Ebben a fejezetben a vár nevének etimológiai magyarázatával, a vár területének őskori vonatkozásaival, majd a XIII. század végi építésével foglalkozik. A tatárjárást követő várépítések egy különleges változatával — a mocsári várak egy jellegzetes példájával — ismerkedhet meg az olvasó. Kanizsa mozgalmas hadtörténetét a várat építtető Kőszegi család, majd az Anjouk pártján álló Osl nemzetség — a később magát Kanizsainak nevező főúri család — hadakozásai nyitották meg. A Szerző már ebben a nyitó fejezetben és ez jellemző a továbbiakra is — az eseményeket mindvégig az országos események — politikai és hadtörténelmi történések — folyamatában, annak részeként ábrázolja. Ebből adódóan a vár történetének leírása nem válik soha apró helyi események és leírások érdekellen halmazává.

A XIII.—XV. század — zömében belső viszálykodásaival, sokszor kegyetlen harcaival zajló — eseményeit követi az országos katasztrófa: az 1629. augusztus 29-i mohácsi

csata, valamint a vár történetében is jelentős fordulat: a Kanizsai család kihalása, és az új tulajdonosok, a Nádasdyak korszaka.

A második főfejezet — „Kanizsa a Nádasdyak korában (1532—1568)” — már a török háborúk kezdeti korszakát írja le. Harcok dúltak a vár körül 1532-ben, 1545-ben és 1566-ban. Ekkor azonban még védte Kanizsát keletről — a hozzá hasonlóan mocsarak közé, szigetként épített — Szigetvár. Szigetvár azonban 1566-ban török kézre került, s fontos hadászati szerepét — a Dráva és a Balaton között nyugatnak vezető utak védelmét — szinte egyik évről a másikra Kanizsa vára vette át. Ekkor indult meg a vár hatalmas méretű erődítése: kezdetben hevenyszerűt formában („magyar módra”), elsősorban a birtokos Nádasdy család pénzén és szervezésében, hasonlóan más dunántúli és magyarországi várakhoz. A védelem megszervezése és kiépítése azonban meghaladta a leggazdagabb főúri családok lehetőségeit is, s 1568-ra — ugyancsak hasonlóan más magyarországi várakhoz — Kanizsa várának erődítését és védelmét is átadta a Nádasdy család a királyi udvarnak. Az átadás, átvétel leírásánál foglalkozik a Szerző részletesen a kanizsai vártartománnyal, valamint a vár védelmét ellátó katonaság helyzetével, különös tekintettel az ún. vitézlő rendre.

A harmadik főfejezet — „Jó híre marada Thury kapitánynak” (1567—1571) címmel — a vár magyar kapitányai közül magasan kiemelkedő hírű parancsnokkal, Thury Györggyel foglalkozik. Ismerteti a Szerző Thury György pályafutását, majd kanizsai szereplését. Ebben az időszakban tovább folytatódott Kanizsa erődrendszerének korszerűsítése, miközben a vár körül szakadatlanul dúltak a csatározások, lesvetések, melyek egyikén maga Thury György is hősi halált halt.

A negyedik fejezet — „A hosszú béke időszakát” (1571—1591) mutatja be, amely időszak valójában a végvári harcok — a lesvetések, portyák, pusztítások — klasszikus korszaka volt Kanizsa körül is.

Ezt a névleges békét követte az ötödik fejezetben leírt — „Kanizsa a tizenöt éves háborúban” eseménysorozata. A Dunántúlon — 1593-tól — kirobbanó harcok egyik forrponja Kanizsa körzete volt, illetve a Kanizsa körül tanyázó szabad hajdúk voltak e harcok legtöbb problémát okozó szereplői. E háború során — 1600. szeptember 8—október 22 között — érte a legsúlyosabb török támadás Kanizsát. A másfél hónapig elhúzódó ostrom végén a várat császári parancsnoka átadta a törököknek. Ezzel megkezdődött Kanizsa új — török megszállás alatti — korszaka. Tekintettel a vár rendkívül fontos szerepére,

a császári hadsereg több — sikertelen — támadást indított visszafoglalására. A harcok leírásakor széles körképet rajzol fel a Szerző: megjeleníti a még a törökök által is megvetett barbár tatár csapatok rémtetteit, a Kanizsa körüli magyar végvárak küzdelmeit. Ebben a fejezetben érinti a Szerző a Bocskai-felkelésnek — a Kanizsa körzetét csak érintő — eseményeit is.

A hatodik fejezet — „A török félhold uralma alatt (1600—1690)” — foglalkozik részletesen a török megszállás alatt lévő Kanizsa várával, valamint a vár hatalma alatt álló kanizsai vilájjal, s a vilájet magyar lakosságának sorsával, adóztatásával, életével. Ennek a fejezetnek — elsősorban a törökkori Kanizsa leírásának — fő forrása Evlia Cselebi török világutazó, aki annak idején — személyes tapasztalatai alapján — leírta a vár erődítményeit, a várost, a török őrseget és a — zömében — délszláv (bosnyák) lakosságot.

A császári-királyi hadvezetés, de elsősorban a Zala és Somogy vármegyék örökös főispáni, valamint a Muraköz és Légrad örökös kapitányi tisztséget viselő gróf Zrínyi Miklós nem törődhetett bele Kanizsa elvesztésébe.

Zrínyi Miklós gróf tevékenységét örökíti meg a hetedik főfejezet, „Zrínyi Miklós harcai Kanizsa visszafoglalásáért” címmel. A Szerző itt is általános körképet rajzol fel: ismerteti Zrínyi gróf pályafutását, s harcait a kanizsai török csapatokkal szemben. A harcok tetőpontjukat az 1663—1664. évi háborúban érik el. Ebben a háborúban, 1664. április 30—június 2. között, a császári-királyi hadsereg sikertelen ostromot indított Kanizsa visszavételére. A kudarc súlyát fokozta, hogy a török csapatok viszont június 5-én megtámadták és június 30-ra elfoglalták a Kanizsával szembeni legjelentősebb magyar végvárak egyikét: Új-Zrínyivárt. Külön érdekessége a könyvnek, hogy teljes részletességgel közli Zrínyi Miklós gróf elemző jelentését Kanizsa kudarcba fulladt ostromáról. Mint ismert, a kanizsai és új-zrínyivári kudarcokat a török hadak — 1664. augusztus 1-én Szentgotthárdnál elszenvedett — csatavesztése követte. A császári győzelemnek azonban — a rövidesen megkötött vasvári béke miatt — nem volt kedvező folytatása Kanizsa és az ország sorsát illetően. Kanizsa további 26 esztendőre török uralom alatt maradt.

A végleges felszabadulást a török hadsereg 1683. évi bécsi hadjárata, illetve annak kudarcra nyitotta meg. Ezt az eseménysorozatot idézi a könyv nyolcadik fejezete, amely a „Kanizsa visszafoglalása a töröktől (1690. április 13.)” címet viseli. A Szerző itt is az országos eseményekből indul ki: a török hadak 1683. júniusi felvonulásától — a Bécs alatt elszenvedett végzetes kudarcra át — az 1683—1689-es

évek sikeres császári hadműveletein át, a Dunántúl teljes felszabadításáig. A hadműveletek során több dunántúli várat zártak szoros ostromgyűrűbe a császári- királyi csapatok. Ezek a török várak sorra kapituláltak. A legtovább — 1690 áprilisáig — a kanizsai török őrség tartotta magát. Az ostromot vezető Batthyány II. Ádám gróf felszólítására ágyútűzzel válaszolt a török katonaság 1690 januárjában. A három hónapos ostromzár — az éhség és az egyre reménytelenebb helyzet — végülis 1690 április 13-án kapitulációra kényszerítette a török őrséget, amely szabadon elvonulhatott Kanizsa várából. Ezzel az eseménnyel fejeződik be a könyv nyolcadik főfejezete, s egyúttal a vár történetének gerincét képező török háborúk korának tárgyalása.

A hatalmas erősség ezzel befejezte hadi pályafutását, s nem érte meg — más dunántúli várakhoz hasonlóan — a Rákóczi-szabadságharcot.

Három évvel a törökkel kötött karlócai béke (1699 január) után, 1702-ben I. (Habsburg) Lipót császár- király elrendelte Kanizsa várának megsemmisítését. Ezt az eseményt tárgyalja a könyv kilencedik, egyben utolsó főfejezete: „Egy vár halála” címmel. A Szerző röviden ismerteti a vár szervezett lerombolásának történetét, mellyel néhány hónap alatt

örökre eltűnt a föld színéről a magyar hadtörténelem egyik fontos tanúja és színhelye.

A könyv zárószavait tartalmazó „Befejezés” a vár maradványainak utótörténetéről tájékoztatja az olvasót. Ezt követi a részletes irodalomjegyzék, melyet a munka során felhasznált (könyvészeti és levéltári) források jegyzéke követ. A könyv értékét növeli a záradékként közölt „Melléklet”, melyben táblázatban összeállítva közli a Szerző Kanizsa várának birtoкосait, valamint császári és török parancsnokainak névjegyzékét, s végül a vár 1566. évi inventáriumát.

Említést érdemel a könyv szépen összeállított képanyaga, melyben számos kortörténeti illusztráció mellett a Szerző közli Kanizsa várának szinte valamennyi fennmaradt XVI.—XVII. századi képes ábrázolását.

V. Molnár László könyve tovább gazdagította a Zrínyi Katonai Könyvkiadó vártörténeti sorozatát. A szakszerű és pontos megfogalmazás mellett külön érdeméül kell kiemelnünk a szép és olvasmányos stílust. Ez nemcsak a szakembereknek, de az érdeklődő olvasóközönségnek is élvezetes olvasmányt ad, s a tágabb olvasóközönség körében is méltán tarthat érdeklődésre számot.

Veress D. Csaba

DIE BEDEUTUNG DER LOGISTIK FÜR DIE MILITÄRISCHE FÜHRUNG VON DER ANTIKE BIS IN DIE NEUESTE ZEIT

Vorträge zur Militärgeschichte, 7. k.

*(Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg,
Herford—Bonn, 1986. 258 o.)*

„A logisztika jelentősége a hadvezetés számára az antikvitástól a legújabb korig” címmel kilenc tanulmányból álló kötetet jelentetett meg a közelmúltban az NSZK-beli Hadtörténelmi Kutatóintézet. A rövid bevezetőt megfogalmazó *Dr. Günther Roth* vezérkari ezredes, kutatóintézeti igazgató (Freiburg) azonnal leszögezi, hogy „logisztika alatt ma mindazon eszközöknek és szolgáltatásoknak a megtervezését, készenlétbe helyezését és bevetését értjük, amelyek szükségesek a haderő bevetettségéhez”. Ennek megfelelően a logisztika részterületeiként az anyagi ellátást (anyag-gazdálkodást és anyagkarbantartást), a katonai közlekedésirányítást és az egészségügyi szolgálatot nevezi meg. Miután az ókortól kezdve találhatóak példák arra, hogy az ellenség logisztikai bázisának kikapcsolásával vívják ki

a győzelmet, bizonyára indokolt a hadműveletek biztosításához nélkülözhetetlen haderő-infrastruktúrával való foglalkozás. Ugyanilyen indokoltnak látjuk a hazai hadtörténet-tudomány figyelmének a ráirányítását erre a sok esetben máig háttérbe szorult kérdéskörre. Az itt ismertetendő tanulmányok első változatban egyébként az 1985. szeptember 3—6. között Trierben rendezett nemzetközi kollokviumon hangzottak el.

Dr. Jakob Seibert egyetemi tanár (München) „Nagy Sándor hadjáratainak logisztikája” című tanulmánya rövid historiográfiai összegzés után elsőként azzal a kérdéssel foglalkozik, vajon lehetséges-e az ókorral kapcsolatosan a háború előkészítéséről és megvívásáról szólva a modern „logisztika” szó használata. Mivel